هەڵواسراوە. بەنوچکەی گۆڕەکەیەوە کڵاوەکەی خۆی -کڵاو و مێزەرێکی کوردانە- هەڵواسراوە، بەگۆڕەکەی کەشەوە کڵاوێکی وای پێوەیە، کۆڵەکەکان هەموو بەردی مەڕمەڕن، لەم ژوورەدا دەرگایەکی بچووک هەیە دەتکاتە ژوورێکەوە پڕە لە کتێب، کە بەکتێبخانەی خۆی بەناوبانگە، دیواری ژوورەکەی بەهەمە ڕەنگە قسەی خوا و پێغەمبەر ڕازانراوەتەوە.

لەم شوێنەدا، لە پاش فاتیحە خوێندن بیرم لە ڕابوردووی خۆمان دەکردەوە کە چۆن بووبن و پیاوی چۆنمان پێگەیاندووە، بەهاوڕێکەم گوت وێنەیەکم بەتەنیشت ئەم جێگە پیرۆزەی سەلاحەدینەوە بگرێ، گرتی، بەڵام حەیف!... دەرنەچوو.

لێرە هاتینە دەرەوە، دەستمان کرد بەگەڕان بەناو شارەکەدا، ئەولایە هەمووی خانووی کۆن کۆن و ڕووخاو بوو، بازاڕەکەی لە مەیدانی ماست فرۆش و دارفرۆشەکانی خۆمانی دەکرد، با هێندە تەپوتۆزی کرد بەچاوماندا وازمان لەو ناوە هێنا، خۆمان کردەوە بەئوتێلەکەماندا.

ئەو ئێوارەیە بەشێکی زۆر لە بازاڕەکانی شام گەڕاین، شەو چووینە (کشکش). بەڵام بازاڕەکەی شام بەگشتی لە شێوەی کۆن نەهاتۆتە دەرەوە، کۆڵانەکانی بچووک و تەسک و پیس و پۆخڵ، چێشتخانەکانی لە دووان بەولاوە هیچی وای تیا نییە کە پیاو بوێری نانی تێدا بخوا. جێگای سینەما و تیاترۆ تەمسیلی کە ئەمشەوە چووین یەجگار ناخۆش و ناڕێکوپێک بوو.

سالحییە ١٩٣٢/٣/٢٧

بەیانی بوو، هەروا هەردووکمان هێواش هێواش دەڕۆیشتین، گەیشتینە گەڕەکێک شەقامێکی ڕێکوپێکی گەورەی جوانی بەناودا دەڕۆیشت، لەمبەر و لەوبەریەوە درەختی لێ ڕوێنرابوو، حەوزێکی جوانی بچکۆڵەی لە ناوەڕاستدا بوو، بەحەوزێکی گەورە دەورە درابوو، چوار لای ئەو حەوزەش بەگوڵ و سەوزایی نەخشێنرابوو، بەسەر حەوزە مەڕمەڕەکەوە چوارچێوەیەک دروست کرابوو، بەسەرەکەوە گومەزێک بوو. بەچواردەوری چوارچێوەکەدا بەزمانی فرانسزی نووسرابوو: «یادگاری کاپیتانێکی فرانسزی». لەوێدا هەردووکمان یەکە یەکە وێنەیەکی خۆمان گرت، پاشان دووی شەقامەکە کەوتین، سالحییەمان تیپەڕ کرد، ئیتر لەوەدوا نە ڕێگای خۆشی ڕێکوپێک نە کۆشک و خانووی چاک چاکمان بەرچاو نەکەوت. ئەو ڕێیەی ئێمەی پیا دەڕۆیشتین ترامواشی پیا دەڕۆیشت و دەچوو.

سەرکەوتین، سەرکەوتین هەتا گەیشتینە بەرزترین خانووی شام، ئیتر لەوێوە هەموو شامت چاو لێ بوو، خانووەکانیان لە گڵ دروست کرابوو، بەڵام وەکو خەڵکی گەڕەکەکان دەیایگوت: ئەو تەرحە خانووانە گەلێک بەرگە دەگرێ. ئەو شوێنە گەڕەکی (موهاجرین)یان پێ دەوت.

بەوێمان[*] زانی گەڕەکی کوردەکانە، بەڵام ئەو نەبوو، لەبەر ئەوە بەسەر شاخەکەدا دەگەڕاینە خوارەوە،

(*) لە پێش ئێرەدا تووشی کۆشکێکی کۆن بووین بەنووسینی کوفی هەندێ شتی لێ نووسرابوو، کە پرسیمان وتیان: ئەمە حەلی خۆی بیمارستان بووە سەلاحەدین کردوویەتیەوە. (ش. ف)

نزیکی نیو سەعاتێک ڕۆیشتین گەیشتینە گۆڕی (شێخ موحیەدینی عەرەبی)[1]، ویستمان بچینە ژوورەوە، من هەندێ دەسەسڕیشم کڕی لەوێ بیکەم بەموفەڕک بۆ ماڵەوەی بنێرم، بەڵام لەو کاتەدا مردوویەکیان هێنا، لەبەر ئەوە پەکمان خست بچین.

دەمێکی کە ڕۆیشتین، خانوویەکی گەورەی کەمان پێ گەیشت، ئەمەی لێ نووسرابوو: «مدرسة الصاحبة - أنشئها ربيعة خاتون أخت صلاح الدين الأيوبي»[**]. ئەم شوێنە ئێستا قوتابخانەی کوردەکانی سالحییەیە بەڵام بەفەرەنسزی و عەرەبی دەخوێنن. خەریکن نووسراوی مێژووی کوردیان بۆ لە چاپ دەدەن، قوتابخانەیەکی شەش ژوورییە.

لێرە ڕەت بووین ئیتر گەڕەکی کوردەکان دەستی پێ

(١) شێخ موحیەدینی عەرەبی: (أبوبكر محمد بن علي) ناسراو بە(إبن عربي) لە ١٧ی ڕەمەزانی ٥٦٠ - ٢٨ یولیە ١١٦٥ز لە شاری (مورسیە)ی ئیسپانیا لەدایک بووە. لە خێزانێکی بووەی خواناس، هەر لە بیست و یەک ساڵییەوە بووە سۆفییەکی ڕاستی پاک، بەتەواوی تەرکی دنیای کرد و بەگیان و دڵ ڕووی کردە خوا، دەستی دایە خوێندنەوەی ئەو کتێبانەی باس لە سۆفیگەری دەکەن و سەردانی شێخەکانی ڕێبازە سۆفییەتەکان، زۆری نەبرد لە ئەشکەوتێکدا چووە خەڵوەوە و تەرکی خەڵکی کرد، دوایی دەستی کردە گەڕان و ئالوودەی ژیانی سەفەر و گەڕان بوو، بەولاتانی مەغریب و تونسدا هاتە میسر، لێرە لێی کەوتنە گومانەوە لەسەر بیروڕای (یەکبوون - وحدة الوجود) وەیا خاوەنی بیدعەیە و هەتا کافرە، کە لە ٦٠٤ک لە قاهیرە خوا ڕزگاری کرد، کەوتە ڕێگا بەرەو مەککەی پیرۆز، دوایی بۆ (موصل) و (قۆنیە) کە کتێبی (مشاهد الأسرار) و (رسالة الأنوار)ی تیا دانا، لە دیارترین قوتابییەکانی لێرە (صدرالدين القونيوى) بوو، لە ولاتی ڕۆمدا گەلێ شوێن گەڕا: قەیسەرییە، مەلاتییە، سیواس، ئەرزرۆم، حەڕان و دیاربەکر. لە ٦٠٨ گەیشتە بەغدا. زۆری نەبرد لەگەڵ (شهاب الدين عمر السهروردي) بەبێدەنگی یەکتریان دی، دوایی سەهرەوەردی وتی: «إن إبن عربي بحر الحقائق». لە ٦١١دا دیسان چۆوە مەککە، لێرە کۆمەڵە شیعرێکی سۆفیەتی لە خۆشەویستیدا دانا بەناوی (ترجمان الأشواق)ەوە، لە ٦٢٠ کاتێ تەمەنی ٦٠ ساڵ بوو هاتە دیمەشق، ئیتر تیادا مایەوە هەتا لە ٦٢٥ک گیانی پاکی سپارد. إبن عربی لە ژیانیدا گەلێ کتێبی بەنرخ و بەبەهای لەسەر بیر و ڕێبازی داناوە: «الفتوحات المكية، تحفة السفرة، الأمر المحكم المربوط، كنة مالابد للمريد منه، مواقع النجوم، الأنوار، ذخائر الأعلاق...». بۆ زیاتر و کەمێ تێگەیشتن لێی بڕوانە: «أثنين بلاثيوس - إبن عربي، حياته ومذهبه ترجمة: عبدالرحمن البدوي، الناشر وكالة المطبوعات، كويت، ١٩٧٩».

(**) شێخ محیەدینمان لە دوای هەردووکیان پێ گەیشت. (ش. ف)

کرد، ئەوەندەی پێ نەچوو دەرگایەکی بچووکمان هاتە بەر، بەنووسینێکی فارسی و عەرەبی، بەڕەنگی سپی لەسەر تەختێکی بەردی سەوز بەزبانی تورکی و عەرەبی ئەمەی لێ نووسرا بوو:

تأريخ وفاة أحدهم ٦٣٧هـ

اسبو محل كراد ايوبيه ون اولياء كرام حضر تلرنيك بچون بابا مرقد شريفيدر

هذا محل تربة الأشراف الأسياد الأكراد الأيوبية قدس سرهم العزيز

جدد إظهار هذا المحل المبارك ١٣٤٤هـ

لە دەرگاماندا، کابرایەکی ڕیش سپی پشت کۆماوە هاتە دەرێ گوتی: فەرموون، بەکوردی زازا (ئەمنیش کوردم وەکو ئێوە، ئەمە گۆڕستانی پیاوە گەورەکانی کوردە کە هەموو لە نەتەوەی سەلاحەدینی ئەیوبین، فەرموو بێن سەیر کەن. چووینە ژوورەوە. کابرا گەلێ گوڵ و دار و درەختی لەو خانووە بچووکەدا ڕواندبوو، پیاو هەر حەزی دەکرد سەیریان بکات. سەرمان کرد بەژوورێکی بچکۆلەدا، دوو گۆڕی تیابوو، هەر ئەوەندەمان زانی کابرا سێ چوار مۆمی داگیرساند و کردی بەگۆڕەکەدا، کە دەبینین قاچێک بەهەر پێنج پەنجەکەیەوە دیارە، لە گۆڕەکە هاتۆتە دەرەوە، هەر چوار لاشی بەلۆکە تەنراوە، لێمان پرسی وتی ئەمە گۆڕی (موحەممەد ئەیوبە) ئەوی تریشیان هی (ساڵح ئەیوبە)، هەردووکیان پیاو چاک بوون. سەر کۆماری سەلاحەدین بوون لە شەڕی گاوراندا کوژراون. هاتینە دەرێ، قنگەلە فسێکمان بۆ دایەوە، کابرای کوردە قاوەی دەرخوارد داین. لەو حەلەدا گەلێ پرسیارم لە بابەت کوردەکانەوە لێ کرد، وتی: لێرەدا کە پیاوی زۆر گەورە هەبێت (جەلالەدین بەدرخان)[1]ە، نیوەڕۆ وەرنەوە دەتانبەمە کنی ئەو و کن (مەولانا خالید)[2] بۆ نووسراوەی کوردیم لێ پرسی هیچی نەبوو، نووسراوەیەکی لەدایکبوونی پێغەمبەر نەبێ

(١) جەلالەدین بەدرخان: جەلالەدەت ئەمین عالی بەدرخان (١٨٩٧-١٩٥١) لە ئەستانە لە خێزانێکی دەستدار هاتۆتە دنیاوە، هەر لەوێ بڕوانامەی (حقوق)ی وەرگرتووە، دوای سەرکەوتنی کەمالییەکان فەرمانی خنکاندن درا بەسەر باوکی و سورەییا و جەلادەت و کامەران، ئەمین پاشا و سورەییا چوونە میسر، کامەران و جەلادەتیش چوونە ئەڵمانیا و دەستیان کردە خوێندن تا هەشت ساڵ. لە ١٩٢٥دا جەلادەت خۆی گەیاندە ڕیزی شۆڕشەکەی شێخ سەعیدی پیران، لە ١٩٣٠ هاتە سوریا و لێرەوە قۆناغێکی تێکۆشانی سیاسی و ڕۆشنبیری میر جەلادەت شێوەیەکی جیاواز لە جارانی وەرگرت، زوو لەگەڵ کۆمەڵێ تێکۆشەراندا (کۆمەڵەی خۆیبوون)یان دامەزراند، بەناوی د. بلەج شێرکۆ وە کتێبی (القضية الكردية)ی لە قاهیرە چاپ کرد، لە ١٩٣٢/٥/١٥ گۆڤاری (هاوار)ی لە شام دەرکرد، بەر لەمەش (ڕوناهی) ناو بەناو بڵاو دەکردەوە، چونکە زمانەکانی فارسی و تورکی و عەرەبی و ئەڵمانی و فەرەنسی و ئینگلیزی باش دەزانی، قاموسێکی کوردی-فەرەنسی چاپ کرد و زۆر نووسینی بەو زمانانە دەربارەی دۆزی کورد بڵاو دەکردەوە. لە ١٩٣٤-١٩٣٦ بووە مامۆستای زمانی فەرەنسی لە دیمەشق، لە ١٩٣٩ بووە پارێزەری کۆمپانیای ریچی.

(٢) مەولانا خالید: (١٧٧٩-١٨٢٦) خالید کوڕی ئەحمەد کوڕی حسێن، لە هۆزی میکایلی جافن، لە قەرەداغ لەدایکبووە، پیاو چاک و زانا و پێشڕەوی ڕێبازی سۆفیەتی ناوداری نەقشبەندییە، لە قەرەداغ و سلێمانی خوێندوویە، لە مامۆستاکانی: شێخ عەبدولکەریم بەرزنجی و مەلا مەحموودی غەزایی، لە١٨٠٥ لە شامەوە=

بەخۆشخوان بەزیان (شێوەزاری- أ.ب)ی زازا نووسرابووەوە؛ لەلایەن (احمد رامز) ناوێکی کوردەوە لە میسر لە چاپ درابوو، لە دواییەکەیدا ئەمە نووسرابوو: (پاش حمد و ثناء تام ژ بو خالق أنام، صلات و سلام سر فخر أنام، وكل أنبياء عظام، وآل وأصحاب وانى كرام بى كو. خدى تعالى ژ مرا ميسر كرد نشرا (مولدا) كردى: انجا نيتا من أز كتب و رسائل كردى طبع و نشر بكم. رجا من أوه هرچى لجم وى كتابک كردى هيت، ژ فضل و احسانا خو، يا ژبو ناموسى و عيزتا قوم خو، ژ مرا بشينن، حتى كو أز طبع بكن. ياشى دكل نسخا وى چەند نسخەء ون ژى ژيرا تقديم دكم)

عنوان/ كردى زاده (احمد رامز) برواق السادة الاكراد بالأزهر بمصر

لە کابرا جیابووینەوە، چووین نان بخۆین، منداڵێکمان دی، قسەمان لەگەڵ کرد کورد دەرچوو، هەندێ قسەمان بەکوردی لەگەڵ کرد، یەجگار زیرەک و سەربەستانە قسەی لەگەڵا دەکردین، لێمان پرسی تۆ قوتابیت؟ وتی: بەڵێ. حکوومەت سێ قوتابی[1] بۆ کوردەکان کردۆتەوە بەڵام بەعەرەبی و فرانسزی دەخوێنن، لە پڕ چاومان بەم نووسینە کەوت (مدرسة الأكراد الأميرية للأناث)، کوڕەکە یەجگار کوردپەروەر بوو، ئەیوت: من چۆن کوردم خۆش ناوێ، ئەوان هەموو لە خوێنی منن، هەموویان لە شوێنێک لە دایک بوون کە کوردستان... بەڕوویەکی خۆشەوە لێمان جیا بووەوە.

گەڕاینەوە لای کابرای، ڕیش سپی[*]، دوو وێنەمان لە ماڵەکەیدا گرت، بەڵام بێ بەختی ئەمانیش وەک ئەوانی تر دەرنەچوون. هەر ئەوەندەمان زانی گەیشتین بەخانوویەک ئەمە لەسەر دەرگاکەی نووسرابوو: (نادي صلاح الدين الأيوبي)... لەوە ڕەتبووین زۆرمان پێ نەچوو نووسینێکی کەمان هاتە بەر (قهوة حيّ الأكراد الركبة)، لەوێوە چەند سەد گەزێکمان بەناو کۆڵانێکی بچووکی پۆخلا تەی کرد، خانووەکانی لەسەر شێوەی کۆن بوون، هیچ نیشانەیەکی ئەم دەمەی پێوە نەبوو، ئەو کوردانەی کە لەو ناوەشدا دیمانن جلی کوردی خۆمانیان لەبەردا نەبوو، بەرگی سورییان پۆشیبوو، ژنەکانیشیان هەر بەو جۆرە بوون، بەڵام هەموو بەکوردی قسەیان دەکرد. لە شار دەرچووین، بەسەر گردێکی بەرزدا سەرکەوتین هەتا گەیشتینە گۆڕستانێ لە تەوقەسەری گردەکەوە لە جێگایەکە هەموو شارەکەی لێ دیار بوو،

= چوو بۆ حەج، لە ١٨٠٩ چووە بۆ هیندستان لەسەر دەستی شێخ عوبەیدوڵڵای دیهلەوی تەریقەتی نەقشبەندی وەرگرتووە، لەو سەفەرەیدا گەلێ شارانی ئەفغان و ئێران گەڕاوە و پیاوچاکانی زۆر ناسیوە لە ١٨١١ گەڕاوەتەوە بۆ سلێمانی و ناوبانگێکی یەجگار گەورەی پەیدا کردووە، لە دنیای ئیسلامدا بەخواناس و سۆفییەکی دەست و دەروونپاک ناسراوە، لێرە کۆسپی تووش هاتووە و لەلایەن زانای گەورە شێخ مارفی نۆدێییەوە (١٧٥٣-١٨٣٨) بەربەرەکانی کراوە، ناچار سلێمانی جێدەهێڵێ و دەچێتە بەغدا و لەوێشەوە بۆ شام تا لەوێ کۆچی دوایی دەکات. مەولانا دەست و قەڵەمێکی بەتوانا و ڕەنگینی هەبووە، لە بوارەکانی تەسەوف و شەرع و زمان و شیعردا وێنەی کەم بووە، زۆر لەو بەرهەمانەی بەعەرەبی و کوردی و فارسین چاپ کراون.

(١) لێرەدا مەبەستی (قوتابخانە)یە.

(*) ناوی ئیسماعیل ئەیوبە لە نەتەوەی سەلاحەدینی سوڵتانە. (ش. ف)

خانوویەکی چوارگۆشەی بچووک لە ناوەڕاستیدا گومەزێک بەرزببووەوە، ئەو شوێنە گۆڕی مەولانا خالید بوو، بوێژ و ئایینداری بەناوبانگی کورد[1]، دیوارەکەی بەناوی ئەوانەی هاتوونەتە ئەوێ ڕەشکرابووەوە. لەوێدا نامەیەکم وەرگرت.

لەوێ چەند قسەیەکم بەناوی خۆمەوە لە دیوارەکەی نووسی کە تکا بۆ گەلە قوڕبەسەرەکەی بکات[2] ئیتر لەوەدوا ڕاستەوخۆ ڕوومانکردە ماڵی جەلالەدین بەدرخان بەڵام هێشتا (٣٠) هەنگاوێک دوور نەکەوتبووینەوە کابرا وتی: وەرن گۆڕی بەدرخانیەکان ببینن، کە چووین گۆڕەکانیانمان دی، گورج ئەو ناوەشم هاتە پێش چاو: (شێخ الخانی بن شێخ احمد الخانی)، زۆر دوور نییە ئەم پیاوە کوڕی ئەو شێخ ئەحمەدە خانییە بەناوبانگە بێ کە مەم و زینی هەڵبەستووە.

هاتینە خوارەوە، وێنەیەکی گومەز و دیوارەکانمان گرت، ئیتر چووین بۆ ماڵ جەلالەدین... بەڵام حەیف! لە ماڵ نەبوو، چووبوو بێروت، پیاوەکەشی کورد بوو بەزازایی قسەی دەکرد، گەلێ لەگەڵمان خەریک بوو بچین دانیشین، بەڵام نەچووین لە بریتی ئەوە هەردووکمان ناوونیشانی خۆمان بۆ نووسی دامانە دەستی کە هاتەوە بیداتێ. لەڕێ سواری ئۆتۆمبیلێک بووین کابرایەک بەوەیتریانی دەوت: «بەخوا بەسایەی پیاوێکی گەورەوە نەبێ بڕواناکەم لە قوتابخانەی شەڕ[3] ڕامبگرن[4]»، کابرا پێی وت: «بچۆرە کن جەلالەدین بەدرخان ئەو بۆت جێبەجێ دەکا، چونکێ لێرەدا دەستێکی درێژی هەیە» ئەم پیاوە وەکو کابرای ڕیش سپی دەیوت مانگانەیەکی گەورەش لە فەرانسییەکان وەرئەگرێ. منداڵەکەش دەیوت ئەوا لێرە هەوڵ ئەدا قوتابخانەیەک بۆ کوردەکان بکاتەوە بەکوری بخوێنن، مامۆستا و نووسراوی کوردیان بۆ دەهێنێ. هەندێ ماندومان حەسایەوە ئینجا چووین شەقامی بەغدا و گەڕەکی گاورەکانمان بینی، بەڕاستی لە هەموو گەڕەکەکانی تر خۆشتر و پاک و خاوێنتر بوو.

سێیەم ڕۆژ لە شامدا ١٩٣٢/٣/٢٨

ئیمڕۆ هەندێکی تر بازاڕ و دوکانەکانی گەڕاین، بەشێکی لێدەرچی ئەوی تری گەلێ جوانبوو، هەندێ شتومەکمان کڕی، پاش چا خواردنەوەی دوا قاوەڵتی چووین خۆمان بشۆین، بەڕاستی جێی خوشتنەکەی یەجگار پاک و خاوێن و فراوانبوو، دیوارەکانی، ناو فەرشەکەی بەبەردی مەڕمەڕ و کاشی جوان جوان ڕازانرابووەوە، بانەکەی لە بریتی کونێک وەکو لە وڵاتی خۆمان هەیە بیست سی کوتی تێدا هەبوو کە سەرشۆڕکەکەی گەلێ ڕووناکتر و خۆشتر کردبۆوە. جورنەکانی بەردن، بەشێوەیەکی جوان تاشراون. ژووری تایبەتیشی هەیە، ئاوی سارد و گەرمیشی هەیە، بەڵام فراوانی ناگاتە هی سلێمانی. ئەوەندە هەیە ئەم پاکتر ڕادەگیرێ ئەویش هەر لەبەر ئاوەکەیەتی و لەبەر چاودێری حکوومەتیشە کە زۆر بەتەنگ

(١) ئەو گردەی کە مەولانا خایلدی لێ نێژراوە(گردی ساڵحیە)یە لەنێزیک دیمەشق و ئێستا کەوتۆتە ناو شارەکە.

(٢) واتا پاڕاوەتەوە کە مەولانا تکا بۆ گەلەکەی بکات.

(٣) واتا (مدرسة الحربية)

(٤) ڕامبگرن: وەرمبگرن، دامبمەزرێنن.

خۆشۆرەکان و لەشخۆشی شارەکەوەیە. کە پیاو دێتە دەرێ سێ جار پەشتەماڵەکەی دەگۆڕن، بەڵام ئەمەی لێ دەرچێ یان ئەگەر لای ئێمەش ئەمەندە حکوومەت بەتەنگیەوەبێ هیچ گومانی تێدانییە، سەرشۆرکەی سلێمانی لە هی ئێرە بەڵکو ئەم هەموو ناوە چاکتر دەبێ؛ چونکی ئەو جوانتر ڕازانراوەتەوە، ئاوی زۆرترە، فراوانترە کە پیاو دەتوانێ بەبێ ئەمەی هیچی بەسەربێ زۆری تیا بمێنێتەوە. لەشەودا چووینە سینەما، بەڕاستی جێگایەکی ڕێکوپێک و خۆشی هەبوو بەرامبەریی هینەکانی بێروتی دەکرد. شوێنەکەی هی فەرەنسزەکان بوو، بۆ قوتابی نیوە نرخ دەسێنن، لە خواریشیەوە شوێنێکی خۆش هەبوو بۆ هەڵپەڕین - دانس کردن- بەڵام ئێمە هەتا ئەو شەوە پێمان نەزانیبوو لەبەر ئەوە بۆمان نەکرا بچینە ئەوێش.

بەعلەبەگ ١٩٣٢/٣/٢٩

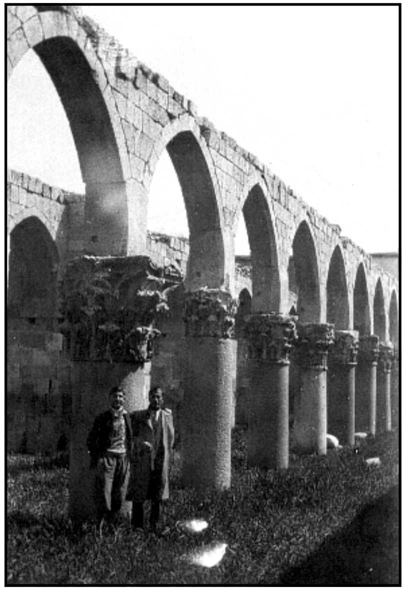

بەیانی ئۆتۆمبیلمان گرت چووبن بۆ بەعلەبەگ[1]، ڕۆژەکەی ساردبوو، تەم و تاریک بوو. لەبەر ئەوە ئەو دەشتە سەوزە جوانە ئەو شاخە سەرسپیانەمان بەتەواوەتی جوان نەدەهاتە پێش چاو، پیاو کە بەناو شەقامەکەدا دەڕۆیشت بەتەواوەتی تەماشاگای دەشت و شاخەکانی سلێمانی دەهاتەوە بیر چونکو زۆر لەو دەچوون. هێندەی نەمابوو بگەینە بەعلەبەگ دێیەکی گەورەی جوانکیلانەمان هاتە بەر، هەتا خوا حەز کا جوان و شیرین بوو، (زەحلە)[2] بەقەد دوو کەژ بەڵکو سێ کەژی گەورەدا ئاودامان هاتبووە خوارەوە. بەڵام جوانییەکەی لەوە دابوو خانووەکانی هەموو سپی بوون بەتەرحێک شاخەکەیان ڕازاندبووەوە، پیاو وای دەزانی هەموو دێیەکە یەک ماڵە یان لەسەربان نهۆمی تیا دروست کراوە.

(١) مانای ئەوەیە لەو ڕۆژەدا گەشتەکەیان بۆ شام کۆتایی پێ هات و گەڕانەوە بۆ لوبنان. (بەعلەبەگ یان بەعلبەگ) مەرکەزی قەزایە لە پارێزگاریی بیقاع، کەوتۆتە ڕۆژهەڵاتی لوبنان نێزیک بەسنووری سوریا، ناوەکەی لە ئەسڵە فینیقییەکەیەوە هاتووە، لە سەردەمی سلوقیەکاندا بە(هیلۆبۆلیس) بەناوبانگ بووە، واتا (شاری ڕۆژ)، ڕۆمانییەکان کۆشک و پەیکەری گەلێ جوان و بەبەهایان تیا بنیاتنا، ئێستاش ماون، لە ساڵی ١٩٥٥ەوە هەموو ساڵێ ڤیستیڤاڵێکی نێودەوڵەتی هونەری تیادەگێڕێ؛ لەنێو ئەو پایە و ستوونە مێژووییە جوانانەدا.

(٢) زەحلە: لەسەر ڕێگای بەعلبەگە، مەرکەزی پارێزگای بیقاعە، لە ڕۆژهەڵاتی لوبنان، شارێکی سیاحیە و گەشتیاران ڕووی تێ دەکەن، وا لەسەر ڕووباری (بەردونی) بەترێی ڕەش و دروستکردنی شەراب و ئارەق بەناوبانگە.

بەناو ئەم خانووانەدا درەخت و گوڵ و دار و بەردی شاخەکە ڕازابووەوە. لەوێ ڕەت بووین نیو سەعاتێک ڕۆیشتین، گەیشتینە دێیەکی بچووکی خنجیلانە، لەگەڵ بچووکیدا خانوو و ئوتێلی باش باشی تێدا بوو، چۆنی تێدا نابێ؟ بۆ هیچ ساڵێک لە (١٢٠٠) کەس کەمتر هەیە بچن بۆ بینینی ئەو شوێنە؟ ئایا خەڵکی بەعلەبەگ، حکوومەتی لوبنان لەوانە کەمی دەس دەکەوێ؟

لە ئوتێلێکی باش لامان دا، گەلێ جوان ڕازابووەوە، هی خێزانێک بوو یەجگار نازکانە بەدەور و پشتماندا هاتن، هێشتا دانەنیشتبووین ژنێکی ژیر و لەسەرخۆ هاتە کنمان و دانیشت، باسی قوتابخانەی هێنایە پێشەوە گەلێ میوان نوازی پیشاندا، ژنی خاوەن ئوتێلەکە بوو، بەڵام باسی کابرای وێنە فرۆشم قەت لەبیر ناچێتەوە، هێشتا لە ئۆتۆمبێلەکە سەرمان نەهێنابووە دەرەوە، سەبەتەیەک وێنەی بەعلەبەگی نایە بەردەسمان، پێمان گوت ئێستا نا، تۆزێ وازی نەهێنا، نەگەیشتینە ئوتێلەکە گەیشتە سەرمان، لەوێش ڕزگارمان بوو لە دەستی هەتا شتومەکەکانمان ڕێکخست، دیسان هاتەوە سەرمان، بەناچاری لێمان کڕی، ئەگەر بەوە وازی لێ هێنابایە باش بوو، ئەمجا داوای ئەوەی لێ دەکردین بمانبا بۆ سەیری (هەیکەلەکان)، پێمان وت: حەلێکی کە. جگەرەکێشێکی پێ نەچوو پەیدا بووەوە، هەمیسان لە خۆمان دوور خستەوە، بەکورتی بیبڕمەوە سێ جاری کە هاتەوە سەرمان، دوایی پێمان گوت؛ ئێستە نازانین کەی دەڕۆین، ئەویش وتی؛ کەواتە هەر لەناو چارەکێکدا جارێک سەرتان دەدەم، لە کاری خۆی نەکەوت، لە ڕێگاشدا سێ چوار جارێک پێ شوێنی هەڵدەگرتین، دەهاتەوە بەردەممان کە لەگەڵیدا بچین بۆ ئەوێ، ئیتر وەڕس بووین، بەدوو قسە (چووین!... ئیتر تۆمان ناوێ) لە کۆڵمان بووەوە. وەنەبێ هەر ئەم وابێ، خەڵکی لوبنان و سوریە زۆریان لەم بەرگەدان[1].

ئەو ڕۆژەمان لە تەڕ و تووشی و ڕەشەبادا ڕابوارد، لەبەر باران بۆمان نەکرا بچین سەیری ئاسارەکان بکەین، بەڵام دێیەکە هەموو گەڕاین، بەیانی گەلێ خۆشی کرد و لەبەر ئەوە یەکسەر چووینە کن هەیکەلەکان، لەوێ نۆبەچی لەبەر دەرگاکە ڕاوەستابوون، یەکی لیرەکی سوریەییان بۆچوونە ژوورەوە، نیو لیرەشیان بۆ پیشاندان لێ سەندین، بەڕاستی کابرا گەلێ قسەوباسی لە بابەت بەعلەبەگەوە بۆ کردین، ئێمەش وەکو قوتابییەکی گوێ ڕادێر لەبەر دەمیدا وەستابووین، لەپێشەوە قەڵەم و کاغەزم بەدەستەوە گرت، هەرچی لە دەم دێتە دەرەوە بینووسم.

پاشان تەماشام کرد نامەیەکی گەورەی پێویستە، کاری دووپەڕە و سێ پەڕە نەبوو... وازم هێنا. لە ڕاستیشدا ئەگەر باسی ئەم بینینەی بەعلەبەگ بەتەواوەتی بکەم بەسەدان لاپەڕەم پێویستە ڕەشی بکەمەوە، بەڵام بەکورتی ئەمەیە: «بەعلەبەگ شارێکی فینیکییەکان بووە، بەناوی (بەعل) خواکەیانەوە مزگەوتێکیان[2] تیا دروست کردووە، پاشان یۆنانییەکان هاتوون بەتەواوەتی بردوویانەتە ڕێزەی کەنشتەکانی خۆیان.

(١) خەڵک و دانیشتووانی ئەو وڵاتانەی دەرامەتیان لەسەر گەشتیارانە، ئەم جۆرە کار و ڕەفتارانە لەلایان ئاساییە، بەتایبەت ئەگەر وڵاتەکەیان لە رووی کانزا و پیشەسازییەوە دواکەوتوو کەم دەست بێ.
(٢) ڕاستتر وایە کە: پەرستگایەکیان تیا دروست کردووە.

کۆشکی هێندە گەورە و بڵند، هەیکەلی هێندە جوان و خنجیلانە، کارێکی هێندە وردیان تێدا کردووە، لەم دەمەشدا نەک لە بەرد لە گڵیش شتی وا بەگران پێک دێت... دوو هەزار ساڵ بەسەر دروستکردنی ئەو پەرستخانەیەدا ڕۆیشتووە کەچی هێشتا بەشی زۆری وەکو خۆیەتی، هێشتا بەشی زۆری هەیکەلی خواکانیان وەکو خۆی ڕەنگین ماون. ئەو دەمە ڕۆمەکان بۆ هەر شتە خوایەکیان هەبووە، لەبەر ئەوە لە هەیوانی کەنشتەکەدا بەبن سەربانەکەوە بەڕیز هەیکەلی هەموو خواکانیان لەبەری هەڵکەندووە، پلیکانەیەک بەپێنج شەش پلە و دە پانزە گەز درێژییەوە هەمووی لە یەک بەرد هەڵکەندراوە.

وای هەیە پێنج گەز درێژە، دوو باڵی پیاو بەقەدیا نایەتەوە، لەگەڵ ئەوەشدا لەیەک بەرد داتاشراوە. سەری هەر پایەیەک سەرە گایەک یان سەرە شێرێکە کە باران باریوە ئەو ئاوە لە دەمییەوە هاتۆتە خوارەوە. نەخش و نیگاری بەعلەبەگ لە نووسین نایەت، ئەگەر یەکێ بیەوێ بەتەواوەتی لە بەعلەبەگ بگات، نووسراوەی تایبەتی، چوارسەد لاپەڕە هەیە، ئەوە بخوێنێتەوە ئینجا تێدەگا.

لە پاش دەرکەوتنی عیسا (سەلامی خوای لێ بێ) ئەوێ کراوە بەکەنشتەی ئەو ئایینە، کە ئیسلام هاتوون، هەر لەو پایە و بەردانە مزگەوتیان دروست کردووە بەڵام بێ جوانی و ڕێکوپێکی، مزگەوتێکی سەلاحەدینی کوردیشی تێدایە.

ڕەنگە خوێندەواری ئەم نامەیە حەز بکا تۆزێ پێشکەوتوویی عەرەب و ڕۆمی ئەو دەمەی بۆ پیشان بدەم: عەرەب چوون لەبەر سێ لوولە ئاسن ئەو پایە بەردە گەورانەیان تێک و مەکان داوە، ئەو نەخش و نیگارانەیان سەراپا -هەندێکی نەبێ- شکاندووە. ئەو دیوارە ڕێک و پێکەیان هەڵکۆڵیوە وەک قوڵفە گۆزە کونیان تێدا کردووە بۆ بەستنەوەی وڵاخەکانیان!! جێی نوێژی گاورەکانیان بەپیسایی حوشتر و کەر و گاکانیان ڕازاندۆتەوە!!...

لەوێ دەرچووین، وێنەیەکمان لە مزگەوتێکی ئیسلامیدا کە لەو بەردانە دروست کراوە گرت. گەلێکی کەشمان گرت، بەڵام لە هەموویان بێ بەخت بووین. شوێنێکی زۆر جوانی کەمان مابوو (رأس العين)یان پێ دەوت، ئەوێشمان دی، ئیتر کارمان لە بەعلەبەگ نەما، چووینەوە بێروت.

گەڕاینەوە بێروت، لەڕێ بەلای (بوحمدون) (عالية، عصفورية) و گەلێ دێی تردا ڕابوردین، هەمووی خنجیلانە، جوان، ڕێکوپێک و پێشکەوتوو بوو، چۆنها ئەگەر شارەکانی خۆمان بەو پێیە وا ڕێکوپێک بن. لە بێروت سێ ڕۆژی تر لای عەبدولقادر ئەفەندی مامەوە، گەلێ کوردانە برایانە پێکەوە خۆشمان ڕابوارد. لەگەڵ ئەوەشدا هەشت ڕۆژ پێکەوە بووین و دیسانەوە دەستگوشینی جیابوونەوەمان لە ئاهێکی قووڵی کانی دڵ، لە دڵتەنگییەکی چەند سەعاتی ڕزگاری نەبوو.

جەژن

لەبەر گێژی و دڵی هەمووان هیچمان پێ نەکرا، ملکەچ کردن نەبێ، چونکی مێشکی ئەوان لەگەڵ مێشکی کۆمەڵی لاوان لەم تەرحە شتانەدا بەتەواوەتی جوێیە. لەبەر ئەوە ناچاربووین بۆ ئەمەی دڵیان نەڕەنجێنین -کە بۆ ئیمڕۆ بەبێ یاریدەی گەل هیچمان بۆ ناکرێ- کارتی جەژنە پیرۆزەی بەهەموو لایەکدا

بڵاو بکەینەوە. بەڵام لەم چارەدا بەڕاستی کورد هەنگاوێکی گەورەی ناوە؛ کارت لە بووک جوانتر ڕازاوەتەوە. بەنووسینی لاتینی و کوردی لێی نووسراوە (جەژنتان پیرۆزبێ)، لە پشتەکەی بەلاتینی نووسراوە (جەژنە پیرۆزەی جەژنی قوربان، لە ناوەوەی وێنەیەکی جێگار سەربڕینەکەی ساڵی ١٩٣٠ سلێمانی و عەرەبەکانی تێدایە[1]، لە پشتەوە بەگوڵێکی سوور بەستراوە. بەڕاستی کارتێکە هەموو کەسێک ڕادەکێشێتە سەر بیری ئەوانەی دەیانەوێ بەلاتینی بنووسن، لە گۆشەیەکی بەسامیشەوە ئاگری کوردایەتی بەردەداتە دڵی هەموو کوردێک، وەنەبێ ئەم لە قوربانا دەستی پێ کرابێ، بەڵکو ئەم تەرحە نووسینە بە(جەژنی نەورۆزی کورد) سەری بڵند بوو، گەورە هاتە پێش چاوی دۆست و بێگانە، ئەو بەلاتینییەکی پەتی دوو خۆشخوانییەکەی حاجی تۆفیقی - پیرەمێردی لێ نووسرابوو. بەم بۆنەیەوە بۆ دڵخۆشیکردنی براکانم سەیری سەرسوڕمانی عەرەب و بێگانەکان دەگێڕمەوە: هاوڕێیەکی جوولەکەم بەزۆر کارتێکی نەورۆزی لێ سەندم. بەڵام وای زانی ئەڵمانییە، هەتا پێم گوت. ئینجا دار و بەردی قوتابخانەکە نەما ئەو جوولەکەیە پیشانی نەدا. نەک ئەو گەلێکی کە داوایان لێ کردم، مامۆستاکان بەتایبەتی ئینگلیزەکان سەریان لەمە سوڕما وە پیرۆزباییان لێ دەکردم -دیارە دوژمنەکان تەقیان پێ دەکرد-.

کورد و بێگانە

کورد ناسرەوێ هەتا خۆ لە دەست بێگانە ڕزگار نەکا - (خۆیبوون)

لە عێراق: حەلی خۆی تۆزێ باسی هەڵسانی بارزانمان کردبوو، ئەو حەلە کەم کەس بیستبووی. بەڵام ئێستا ڕۆژنامە نەماوە لە دنیادا لێی نەنووسێ، لەمانە هەندێکیان بەدەستێکی پیس قەڵەم دەگرن، بەڵام پێویستە ئەگەر دەنگێکیش بێ لەناو ئەو دەنگە چەوتانەدا دەنگی ڕاست و ڕەوانی خۆی بنوێنێ.

ئەوە ڕۆژنامەی (النداء)ە کە لە سوریە دەردەچێ لە ڕۆژی ١٩٣٢/٤/٢٢دا باسی ئەو هەرایە بەتەواوی دێنێتە پێش چاومان دەڵێ: «شەڕ خراپ دەست پێ کراوە. دەستی شێخی بارزان هێندە بەهێزە هەرچی لەشکری عێراق و بەشێکی پۆلیسی هەیە لەگەڵ فڕۆکەی ئینگلیزەکان تا ئێستا نەیتوانیوە تەنیا سەرکەوتنێک سەربکەوێ بەڵکو هیوای عێراق زۆر کزە کە بتوانێ ئەم هەڵسانە بکوژێنێتەوە هەتاکو بۆی هەیە بەتەواوی هێزی شەڕکردنی لەناو بچێ.

تا ئێستا ٩٥ کەس کوژراوە ٢٠٠ کەس بریندار لە عەسکەرەکە پەیدا بووە. فڕۆکێکی ئینگلیزی بەسەر کۆمارێکی گەورەی (ڕوبنسون) شکا و بریندار کراوە.

ئینگلیز لەمە زۆر پەشۆکاوە؛ ئەوا لە تاران لەگەڵ ئێراندا، لەگەڵ تورکیا لەگەڵ عەسکەری عێراقیشدا پشتیان بەستووە تا ئەم هەرایە بکوژێننەوە. شێخی بارزانی ئەمەندە خۆی قایم کردووە لەوانەیە هیوای سەرکەوتنی لێ بکرێ». ڕۆژنامەکە دەڵێ: «دوو وەزیری کورد لەسەر ئەم خراپییەی حکوومەتی عێراق داوای دەرچوونیان کردووە لە کارەکەیان».

(١) وێنەی بەردەرکی سەرای سلێمانی کە ڕووداوی ٦ی ئەیلوولی تێدا ڕووی دا.

لە تورکیا: ئەمجارەش بۆ جێ پێ لێژکردنی تورک دیسانەوە کوردەکان لە سنووری تورکیادا هەڵساونەتەوە. بەڵام وەکو دەرکەوتووە ئەرمەنیشیان لەگەڵدایە.

سەرداری هۆزێکی گەورەی کورد لەسەر ئەوەی یاریدەی حکوومەتی تورکی داوە کوژراوە. حکوومەت یەجگار لە پرسشایە ئەم کوژەرەی بدۆزێتەوە، وا دیارە کوژەری ئەم پیاوە نێراوەی دەستی کۆمەڵی خۆیببوونی کوردبێ.

تەمسیل لە کۆیسنجەق (٢٠ی نیسانی ١٩٣٢)

کۆمەڵی مامۆستاکان هەوڵێکی گەورە ئەدەن بۆ پێشخستن و چاککردنی زمانی کوردی قوتابییەکان، لەبەر ئەوە کۆمەڵێ (وتە - خطبة) و (لاساییکردنەوە - تمثیل) لە قوتابخانەی کۆیسنجەقدا دامەزراوە. لەم هەفتەیەدا چیرۆکێکی زۆر خۆش و کەڵکەوڕەریان لەبەر چاوی خەڵکی شارەکە بەناوی (کچی کوردستان)ەوە نواندووە.

بەکورتی چیرۆکەکە باسی کچێکی کورد دەکا لەگەڵ ئەوەشدا زۆری باوک و کەسوکاری بەسەرەوە دەبێ کە شووی پێ بکەن بەپیاوێکی دەوڵەمەند، خۆی دەرباز ئەکا، خۆی دەخاتە ناو ئەشکەوت و ڕێگاوبان و برسێتییەوە تاکو دەستپیسی لەگەڵ ئەو دۆستە بێ پوولەیدا نەکا. دوایی خوا لە پشتیەوە، بەئارەزووی خۆی دەگا... سێ ڕۆژ ئەم نواندنە نواندراوە. وتەی باش لەلایەن عەبدولخالق ئەفەندی سەر مامۆستا و مەلا موحەممەد ئەفەندیی کۆیبییەوە دراوە.

هەرای بارزان (٢٢ی نیسانی ١٩٣٢) «النداء»

ئەمجارە یەجگار گڕی هەراکە کڵپەی سەندووە چەند شەڕێکی گەورە بووە، لە هەموویدا کوردەکان سەرکەوتوون، بەڵام لە ١٦ و١٧ی نیساندا فڕۆکەکان بەخۆیان و بۆمبا گەورەکانیانەوە کەوتنە کار، وایان لێ کردن کوردەکان لە دەشت و دەر لایان دا چوونە سەر شاخ و ناو ئەشکەوتەکانەوە، لەگەڵ ئەوەشدا توانیان سێ فڕۆکە لە کار بخەن، لەعەسکەریش کوژراو ژمارەی گەیشتۆتە ٣٠٠ کەس.

خەستەخانەکان پڕ بووە جێگایان پێ تەنگ بووە، لەبەر نەخۆش، برینداراکانیش هەر باسیان ناکرێ، جگە لەوەش وەکو لە ناوچەی هەراکەوە بەدزییەوە زانراوە، کوردەکان چوار تۆپی مەترەلۆز و دوو سەد تفەنگ و کۆمەڵێکی گەورە کەلوپەلی عەسکەری و دوو سەد باری ئێستر فیشەکی مەترەلۆز و تفەنگیان لە عەرەبەکان داگیر کردووە. جگە لەوەش پیاوەکانی شێخی بارزان چوونەتە سەر دوو تۆپی گەورەی عەسکەرەکان، گوللەکانیان لێ دەرهێناوە. هەتا دەمێکی دوور و درێژ پەکیان خستوون بەڵام زیانی کوردەکان بەتەواوەتی دیار نییە. سەیر ئەوەیە ئەو تفەنگانەی بەکوردەکانە هەمووی هی بۆلشەویکی کە وا دیارە بۆلشەویکی لەوێشا خۆی جێگا کردبێتەوە.

شێخ ئەحمەد لە کەلوپەلی شەڕکردندا بەشی دوو ساڵی لە پێشەوە ئامادە کردووە، تفەنگی لە تورکیاوە لە هۆزی کوردەکانی ئەوێوە بۆ دێ، هۆزی دەرسیم زۆر یاریدەی دەدا، تورکەکان کە بەمەیان زانی

لەشکریان نارد کە پەکی ناردنی ئەم تفەنگانە بخەن، شەڕێکی گەورەیان بوو. لە تورکەکان (٤٠) عەسکەر کوژراوە. سەرکەوتنی شێخ ئەحمەد کارێکی وای کردۆتە دڵی هۆزە کوردەکانی تر زۆر دوور نییە هەموو بەم زووانە لە دەوری کۆببنەوە. بەڵام بۆ سەرکەوتنی شێخ ئەحمەد لەم ڕۆژانەدا هیوایەکی زۆر بەهێز نییە؛ چونکی ئینگلیز بەهەموو هێزیانەوە (هەروەکو سێر هەمفری لە کۆمەڵی گەلاندا بەئاشکرا وتوویەتی) هەوڵ بۆ ئەوە دەدەن عێراق بخەنە (عوسبەتول ئومەمەوە) لەبەر ئەوە بەهەموو هێزێکیانەوە تەکان دەدەن ئەم ئاگرە کوردییە بکوژێننەوە.

مەلیک فەیسەڵ

قوتابییە عەرەبەکان لە بروممانا زەماوەندێکی گەورەیان بۆ هاتنەوە یادی لەدایکبوونی پاشای عێراق ڕازاندەوە. هەر قوتابییەک کارێکیان دابووە دەست، لەبەر ئەوە داوایان لە منیش کرد کار و فەرمانێکیان بۆ وەرگرم، لە عەرەبەکاندا گەلێ هاوڕێی خۆشەویستم هەیە، لەبەر ئەوە بەئاسانم نەزانی گورج بەرپەرچیان بدەمەوە. هەندێک بیرم لە شوێنی خۆم کردەوە، کوردێک لە جێگای منداببێ بۆچی جەژنی عەرەب بەجەژنی خۆی بزانێ؟ بەیداخی عێراق بۆ من داوەشێن نییە بیکەم بەبەرۆکما؟ باشە ئەگەر ئەمە نەکەم دەبێ **٣٥** قوتابی و هاوڕێی خۆشەویست لەخۆم بکەم!. ئایا ئەمە بۆ من ناخۆش نییە؟

بەڵام کورد و بەرزێتی کوردایەتی لە هاوڕێیەتی گەورەتر نییە؟ لە پێناوی کورددا هەزار هاوڕێ دەخەمە ژێر پێمەوە!! بەم تەرحە قسەم لەگەڵ خۆمدا دەکرد... وە ئەم قسەی دواییەش (لەپێناوی کورددا هەزار هاوڕێ دەخەمە ژێر پێمەوە) پێڕەویم بوو. ئیتر هەرچەند ڕەخنەیان لێ گرتم و ڕوویان لێ ترش کردم بەهیچم نەزانی، ملم بۆ ئەو بەندگیەتییە کەچ نەکرد!!

(لە پەراوێزی ئەم لاپەڕەیەشدا و لە پەنا ئەم دێڕەی دواییەوە ئەم سەرنجەشی نووسیوە، أ.ب):

هەروەها هیچ کوردێکی کەشم نەدی یاریدەیان بدات.

گەڕانەوە ١٩٣٢/٦/١٨

لەم ڕۆژەدا دەستی هەموو مامۆستایان و قوتابیان و ڕەنجبەرانی قوتابخانەی بروممانای ڕەنگینم گوشی، گەڕامەوە بۆ وڵاتی خۆم. دوو ڕۆژ لە بێروت و یەک ڕۆژ لە شام و چوار ڕۆژ لە بەغدا مامەوە، لە بەغدا هەموو برا کوردەکانم بینی، کۆمەڵێکی گەورەیان لە (دار المعلمین) دامەزراندبوو. پوولێکی منفەعەتیشیان کۆ کردبوو، مەبەستیان یاریدەدانی هەژارەکان بوو، دەستی زۆر داماوی کوردیان بەو دراوەیان گرتبوو، لە ناوەڕاستی ساڵدا پیانقۆیەکیان[1] کردبوو، ئاوازە (غرامەفۆن)یەکی باش بۆ بیدەوبستێنەرێکی[2] کورد (عەبدوڵڵا لوتفی بەگ) دەردەچێ، ئەمیش ئاوازەکە پێشکەش بەو کۆمەڵەیە دەکاتەوە.

(١) پیانقۆ: یانسیب

(٢) بیدەوبستێنەر: بازرگان، تاجر، کاسب.

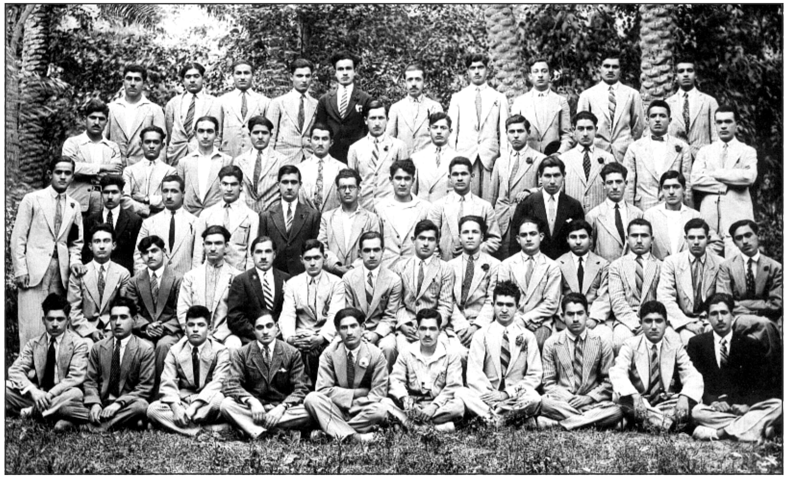

لەسەر دراوی ئەم کۆمەڵە بۆ ئەوەی یاری لە کوردستاندا بڵاوبێتەوە چەند تۆپێکی یارییان کڕیبوو لە سلێمانی و لە کۆیە ڕەنگاوڕەنگ، هەر لە تۆپی قاچەوە هەتا تۆپی سەبەتە هەتا تۆپی ئاسمانە یاری دەکرێ.

وەکو بۆم دەرکەوت ئەمساڵ هاتوچۆ و دۆستایەتی قوتابییە کوردەکان لە پار و پێرار چاکتر بووە، هەتاوەکو قوتابییەکانی (دار المعلمین) کۆمەڵی دۆزینەوە و گەردانی قسەی کوردیشیان دامەزراندبوو[1].

ئەمساڵ لە (دار المعلمین) و (حەربیە و سانەوی) گەلێ قوتابی دەرچوون، بەڵام لە پێش تەواوبوونی قوتابخانەکاندا -هەروەکو هەموو ساڵێ گرتوویانە- وێنەیەکی لاوانی کوردیان گرت، بۆ هەموو قوتابخانە کوردەکانیان ڕەوانە کرد.

بەسایەی خواوە ئەمساڵیش لەو خۆشییە ڕەنجەڕۆ نەبووم کە لەگەڵ برا کوردەکانمدا لە ڕێی بەغداوە هاتینەوە بۆ سلێمانی. بەندە عوودم لێدەدا ئەوانیش گۆرانیان دەوت، یەکێکیشمان چیرۆکە کوردییە ناودارەکانی بەگۆرانییەوە دەگێڕایەوە. یەکێ لەوانە هی (مەم و زین) بوو؛ کوڕەکە کوردی هەولێر بوو بەڵێنی دامێ کە گەیشتە ئەوێ بۆم بنووسێتەوە و بۆم بنێرێ.

لە ڕێ ئاسوورییەکی خەڵکی حەکاریمان هاتە لا، لە فەرمان پێدراوەکانی شەمەندەفەرەکە بوو، کوردییەکی باشی دەزانی، دەیگوت: «لەبەر ئەوەی ئینگلیز بەڵێنی داوینێ بۆ خۆمان حکوومەتێکمان بۆ دامەزرێنێ، هەرچی ئاسوورییە لە دوای ئەم مانگە واز لە کاری حکوومەتی عێراق دەهێنێ!...».

(١) کۆمەڵی دۆزینەوە و گەردانی قسەی کوردی: لەوانەیە مەبەستی لە دۆزینەوەی وشەی کوردی ڕەسەن و بژارکردنی زمانەکەبێ لە وشە و زاراوەی بیانی.